

Sögulegt ágríp

Haustið 1988 var stofnuð sérdeild fyrir nemendur með einhverfu við Dalbrautarskóla (B.U.G.L.). Menntamálaráðuneytið hafði farið þess á leit við Rögnu Freyju Karlsdóttur, þáverandi skólastjóra Dalbrautarskóla, að í skólanum yrði stofnuð sérdeild fyrir börn með einhverfu. Sigrún Hjartardóttir var ráðin deildarstjóri sérdeildarinnar. Gert var ráð fyrir að sérdeildin yrði dagskóli, sem starfaði allt árið. Þeir nemendur sem hefja áttu nám um haustið yrðu þá útskrifaðir af dagdeild B.U.G.L. Sérdeildin tók til starfa 26. september það ár og fór starfsemin fram í 60 m² bráðabirgðahúsnæði, sem sett var niður á lóð Dalbrautarskóla tveimur dögum fyrr. Þessi sérdeild var sú fyrsta sem sett var á laggirnar á Íslandi sérstaklega fyrir nemendur með einhverfu.

Fyrstu nemendurnir voru 4 drengir. Tveir þeirra voru úr Reykjavík, einn úr Garðabæ og einn af Álftanesi. Sérdeildin var starfrækt sem dagskóli frá kl. 9:00 á morgnana til kl. 15:10. Við deildina störfuðu fimm kennarar (129,5 vikustundir), uppeldisfulltrúi í hálfu starfi og ráðgefandi sérfræðingur, Svanhildur Svavarsdóttir, 7 stundir á viku.

Leyfi fékkst til að sérdeildin yrði einnig starfrækt að sumarlagi og starfaði hún fyrsta skólaárið til 21. júlí sumarið 1989. Þetta fyrirkomulag varði næstu þrjú árin, þar til fundin voru önnur úrræði fyrir nemendurna yfir sumartímann.

Árin sem Sigrún Hjartardóttir var deildarstjóri sá hún um ráðgjöf til kennara og annara sem unnu með einhverf börn víðsvegar um landið. Sérdeildin var ráðgjafadeild um málefni einhverfu á landsvísu á þessum árum.

Fjölgun nemenda með einhverfu var fyrirsjáanleg og unnið var að því að útvega hentugra skólahúsnæði. Ekkert úrræði fékkst í Reykjavík og var þá leitað til nærliggjandi sveitarfélaga. Skólastjóri Digranesskóla, Sveinn Jóhannsson, var tilbúinn að veita sérdeildinni viðtöku. Sérdeildin var starfrækt í Dalbrautarskóla til 1. febrúar 1990 en fluttist þá í Digranesskóla í Kópavogi. Þar var hún til vorsins 2010 en það ár voru Digranesskóli og Hjallaskóli sameinaðir í einn skóla Álfhólsskóla. Sérdeildinni var þá skipt upp í yngra- og eldra stig. Í Digranesi eru nemendur frá 1. – 4. bekkjar og í Hjalla frá 5. – 10. bekkjar.

Eitt af markmiðum sérdeildarinnar var og er að nemendur hafi tækifæri til að blandast inn í almenna bekki skólans eins og mögulegt er.

Sérdeildin byggir á og starfar aðallega eftir hugmyndafræði TEACCH líkansins og einnig atferlismótun.

TEACCH – hugmyndafræðin

TEACCH þjónustukerfið (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped CHildren) er upprunnið í Norður-Karólínu í Bandaríkunum. Hér er um að ræða alhliða þjónustu við einstaklinga með einhverfu og fjölskyldur þeirra, frá því að þeir fá greiningu til fullorðinsára.

Innan þjónustukerfisins hafa verið þróuð greiningar- og matsgögn (CARS, AA-PEP, PEP-R, ADI, A-DOS, PL-DOS) ásamt því að notuð eru alþjóðleg greiningarpróf á einhverfu, DSM-III-R og ICD 10 o.fl. Kennslufræðilegt mat fer fram að lokinni greiningu og út frá því er námsáætlun unnin.

TEACCH hugmyndafræðin myndar ramma um allt það starf sem fram fer í sérdeildinni og er rauði þráðurinn í starfinu. Lykilorð aðferðafræðinnar er skipulag, sem felur í sér eftirtalda þætti:

1. Ytra skipulag kennslustofunnar greinilegt, skipting milli svæða skýr
2. Stundatöflur myndrænar og hannaðar eftir þörfum einstaklingsins
3. Vinnukerfi, sýnir greinilega upphaf og endir
4. Einstaklingsnámskrá gerð fyrir hvern og einn
5. Að efla frumkvæði, sjálfstæði og félagsfærni einstaklingsins í mismunandi aðstæðum
6. Gott foreldrasamstarf
7. Símenntun fyrir starfsfólk

1. Ytra skipulag

Einhverfir skilja betur það sem þeir sjá en heyra. Umhverfið er skipulagt með uppröðun húsgagna til að stúka af svæði. Hvert viðfangsefni á sinn ákveðna stað. Aðstæður þurfa því að vera þannig, að einstaklingurinn geti séð hvar hann á að vera, til hvers ætlast er af honum og hvert hann á að fara næst.

2. Stundatöflur

Stundaskrá sem sýnir allan daginn veitir öryggi og dregur úr kvíða. Því er búin til sjónræn stundaskrá ýmist úr hlutum, myndum eða orðum eftir þörfum hvers og eins. Stundaskránni er raðað upp á vegg, frá vinstri til hægri eða upp/niður eða hún er höfð í bók sem sýnir alla vikudaga eftir þörfum hvers og eins.

3. Vinnukerfi

Vinnukerfi er útbúið til að gefa upplýsingar um hvernig eigi að vinna/læra, í hvaða röð og hve lengi. Áhersla er lögð á að nemandi vinni frá vinstri til hægri (lestraráttin). Notaðar eru sjónrænar vísbendingar, s.s. merktar vinnukörfur/skúffur. Fyrir framan sig hefur nemandinn litaspjöld, myndir eða númer, og sams konar merkingar eru á körfum/skúffum með verkefnum. Sé t.d. fyrsta spjaldið rautt, þarast það við körfu sem er með rauðu spjaldi og þá veit nemandinn að hann á að byrja á verkefnum í þeirri körfu. Þegar vinnu er lokið úr öllum körfunum, fær nemandinn spjald/tákn, sem gefur honum til kynna hvað næst er á dagskrá. Þetta getur einnig átt við um hvaða athafnir sem er s.s. að klæða sig, þvo sér og matast. Þá eru útbúnar myndir/setningar í réttari athafnaröð og þannig gefin vísbending um hvað á að gera koll af kalli. Ákveðin verkefni sem nemendur fást við eru bútuð niður í vinnuferli með myndum eða skrifuðum texta, t.d. uppskriftir.

4. Einstaklingsnámskrá

Einstaklingsnámskrá er skrifleg áætlun um nám og kennslu nemandans, þar sem Aðalnámskrá grunnskóla er höfð að leiðarljósi.

Einstaklingsnámskrár eru gerðar við upphaf haust- og vorannar en eru endurskoðaðar jafnt og þétt yfir allan veturinn.

Einstaklingsnámskráin er unnin af þeim sem kenna nemandanum og er byggð á mati á getu og því sem þjálfar þarf nemandann í hverju sinni. Hafa þarf í huga hvaða atriði skuli hafa forgang til að þau gagnist nemandanum sem best. Oft eru það atriði sem snúa að athöfnum daglegs lífs og sjálfstæði nemandans.

Þar á að koma fram hvað á að kenna, hvaða aðferðir eru notaðar og hvers vegna. Einnig þarf að koma fram sú þjónusta sem nemandinn þarf á að halda í skólanum eða í tengslum við hana s.s. fylgd í kennslustundir, gæsla í útiveru, skólaakstur og jafnvel úrræði eftir að skóla lýkur á daginn.

Nemendur sérdeildar eru skráðir í bekkir eftir aldri.

Í Álfhólsskóla er lögð áhersla á að nemendur fái nám við hæfi. Í skólanum er lesver, stærðfræðiver og færnimiðaðir list- og verkgreinatímar. Nemendur sérdeildar hafa aðgang að þessum úrræðum. Við gerð einstaklingsnámskrár er tekið mið af áhugamálu og getu

nemandans og metið að hve miklu leyti nemandinn tekur þátt í almenna bekkjarkerfinu eða nýtir sér sérúræðin sem skólinn býður upp á. Sumir nemendur sérdeildar hafa ekki getu til að nýta sér þessi úrræði nema að takmörkuðu leyti og fá markvissa einstaklingskennslu í sérdeildinni.

Reynsla undanfarinna ára hefur sýnt að nemendur í sérdeildinni hafa flest getað fylgt sínum jafnöldrum í list- og verkgreinum.

Námsmat er framkvæmt á mismunandi hátt í samræmi við einstaklingsnámskrá. Í einstaka námsgreinum geta nemendur tekið sömu próf og jafnaldrar. Oftast eru þó útbúin einstaklingsmiðuð próf og kannanir. Einkunnargjöfin er ýmist í formi talna, skriflegra umsagna eða huglægs mats.

5. Félagsfærni

Félagsfærni gengur út á að þekkja tilfinningar annara og vera fær í samskiptum við aðra. Þar sem einhverfir einstaklingar eiga í miklum erfiðleikum með félagsleg samskipti er mikilvægt að auka sjálfstæði og öryggi þeirra. Þeir eiga einnig í miklum erfiðleikum með yfirfærslu og þess vegna er mikilvægt að kenna þeim sömu athöfn á fleiri en einum stað. Endurtekning á verkefnum/ferlum í mismunandi aðstæðum auðveldar þeim yfirfærsluna.

Þegar nemandinn jefur áttað sig á ferlinu getur hann farið að framkvæma margvíslega athafnir án aðstoðar fullorðinna. Skipulag er því forsenda þess að barnið öðlist sjálfstæði þegar fram í sækir. Með auknu sjálfstæði er síðan hægt að draga úr ytra skipulagi.

Félagsfærnisögur eru notaðar sem hjálpartæki fyrir nemendur til að efla færni þeirra í félagslegum aðstæðum. Sagan er aðlöguð að þeim nemanda sem hún á að höfða til. Félagsfærnisagan er einnig leiðbeinandi, veitir nemandanum upplýsingar um hvað er framundan og dregur því einnig úr kvíða.

6. Foreldrasamstarf

Náin samvinna heimilis og skóla er forsenda þess að góður árangur náist í kennslu og meðferð einhverfra.

Foreldraviðtöl eru að hausti og þá er lögð fram einstaklingsnámskrá nemandans. Foreldrar fá þá tækifæri til að ákveða í samvinnu við kennara ef það er eitthvað sérstakt, sem þeir vilja að skólinn leggi áherslu á. Aðrir foreldrafundir eru á sama tíma og foreldrafundir Álfhólsskóla. Foreldrar geta einnig óskað eftir fundum við kennara nemandans þegar þeir óska. Auk þess eru haldnir teymisfundir fyrir einstaka nemendur þar sem hinir ýmsu sérfræðingar, sem koma að málefni nemandans, hittast og ræða saman.

Samskiptabók/tölvusamskipti eru notuð til að auðvelda upplýsingaflæði á milli heimilis og skóla. Foreldrar eru virtir sem samstarfsaðilar og tillit tekið til mismunandi aðstæðna þeirra.

8. Símenntun starfsfólks

Nauðsynlegt er að starfsfólk fylgist með því nýjasta sem er að gerast í kennslu og þjálfun einhverfra barna. Æskilegt er að nýr starfsmaður fari á námskeið í „Skipulögðum vinnubrögðum“ sem haldið er á vegum Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins.